

Зелена Градска Читаоница у Новом Саду

Green City Reading Room in Novi Sad

Јелена Благојевић, Факултет техничких наука, Нови Сад

Студијски програм – САВРЕМЕНЕ ТЕОРИЈА И ТЕХНОЛОГИЈЕ У АРХИТЕКТУРИ

Кратак садржај – Проучавањем културног и друштвеног живота грађана Новог Сада дошло се до закључка да постоји мањак јавних простора које би представљало место окупљања како за читање пре свега тако и за друге образовне активности које би обогатиле заједницу и спојиле различите генерације унутар ње. Циљ је пројектовање простора затвореног типа који би био мултифункционалан, жив а у исто време пружао мир како за читање тако и за креативне радње, такође простор би пружао контакт са природом. Метод је дизајнирање зграде која се састоји из сегмената зависно од програма између којих је отворен простор за боравак на свежем ваздуху. Резултат је инспиративна фреквентна читаоница који може да се користи током целе године при чему вертикални вртови наглашавају лепоту сваког годишњег доба. Направити склад између духовног и интелектуалног живота грађана како унутар себе тако и са заједницом којој припадају и природи којој су неспорно део. Указујући на важност сваког поменутог елемента и њиховој међусобној вези.

Кључне речи (три до пет): читаоница, култура, заједница, самоодрживост, озелењавање

Abstract – By studying the cultural and social life of the citizens of Novi Sad, it was concluded that there is a lack of public spaces that would represent a gathering place for reading, primarily, but also for other educational activities that would enrich the community and bring together different generations within it. The goal is to design a closed-type space that would be multifunctional, lively, and at the same time provide peace for both reading and creative activities, as well as a space that would provide contact with nature. The method is to design a building that consists of segments depending on the program, between which there is an open space for staying in the fresh air. The result is an inspiring, frequent reading room that can be used throughout the year, with vertical gardens emphasizing the beauty of each season. To create harmony between the spiritual and intellectual life of citizens, both within themselves and with the community to which they belong, and the nature of which they are undoubtedly a part. Pointing out the importance of each of the aforementioned elements and their mutual connection.

Keywords: (three to five): reading room, culture, community, sustainability, landscaping

НАПОМЕНА: Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је био др Игор Мараш, ред. проф.

1. УВОД

Рад истражује и узима у обзир потребе грађана Новог Сада за новом културном институцијом као што је Градска Читаоница. Надовезујући се на прошлост и значај прве читанице у Новом Саду, чија традиција се наставила узимајући данашњи облик Градске Библиотеке.

Сам одабир локације поштује старо језгро града и поменути институцију, повезујући старо и ново време. Пројекат се ослања на прошлост али исто тако сагледава савремене начине дизајна објекта везано за обновљиву енергију, самоодрживост и паметне технологије, анализира медије и потребе савременог друштва и заједнице. Циљ рада је вратити значај култури једног града као што је Нови Сад, створити јавни простор социјализације ко би се користио током целе године и који би обогатио духовно и естетски своју околину. Нова зграда читаонице својим атрактивним дизајном и функционалним решењем би привукла пролазнике, створила везу између отвореног јавног простора и затвореног, и омогућила комуникацију између људи. Пројектовало би се тако да су могући многобројни програми унутар простора који би оживели примарну улогу читанице и обогатили друштвени живот грађана.

2. СРПСКА ЧИТАОНИЦА У НОВОМ САДУ

Повољни економско-политичким условима и добром вољом и намером Српских високо образованих грађана Угарске крајем XIX века Нови Сад полако постаје центар образовања и културе Срба. Најзначајнија је свакако била културна институција Матица Српска настала у Пешти као инспирација Српских књижевника на подстицај јачања вере и културе Срба на територији Угарске државе. Међутим друга под једнако значајна, можда не толико само културна него пре свега друштвена институција за грађане Новог Сада јесте Српска читаоница [1].

2.1. Почци рада читаонице

Захваљујући добровољним прилозима углених грађана целокупна организација читанице је опстајала. Организовани су били балови у добротворне сврхе, чувена су два бала која су описана у тадашњој штампи. Први у Августу 1844. године а други 6 септембра 1945. године, први је био одржан у просторијама градском стрелишту док је други био у кафани “Код фазана” (данашњој средњој музичкој школи Исидор Бајић).

Прва скупштина читаонице одржана је у септембру 1845. године у улици Грчкошколској бр 3, тадашњој згради Грчке школе. Многи документи су нажалост трајно изгубљени након Мађарске револуције 1848-9. године тако да иако се сматра да је постојала и доста раније прва читаоница у Новом Саду ипак се 1845 година узима за оснивање због проверљиве документације [1].

Одобрење од стране власти за рад читаонице је каснило године дана и стигло је 1486 године вероватно због прекривене жеље да се у Новом Саду повећа мађаризација а не да Српски народ и језик добија још већу слободу и значај.

Стални прецедник ове установе од 1847 године је Јован Хаџић, уједно и један од оснивача Матице Српске. Рад институције текао је овако, сваке три године бирала се нова управа сачињена од председника, потпредседника, благајника и библиотекара. Две скупштине су било одржаване по години. Пауза у раду била је за време револуције 1848-49 године. Наставак и још страственији рад друштва почиње од 1860 године, док се следећих пар година под председништвом Светозара Милетића и Јована Јовановића Змаја могу називати најуспешнијим годинама за српску читаоницу [1].

Утицај на свакодневни живот грађана као и давање одређене динамике култури и друштву града као што је Нови Сад види се на основу деловања. Многи креативни и образовни програми који су се дешавали захваљујући читаоници добили су касније своју засебну форму или чак институцију. Примера ради највећа културна институција која заслужује своје постојање читаоници је Српско Народно Позориште [2]. У њој је формирано “Друштво за радиност” 1867-1869 године, затим друштво певача звано Литаоничко певачко друштво заједно са многим другим основаним друштвено корисним покретима. Читаоница је била отвореног типа и подједнака за све, јесте се звала Српска али само ради јачања Народа у Угарској држави, ван тог контекста она није ни један други народ и културу искључивала [1].

Програми коју су били одржавани у читаоници су: балови, беседе, концерти, музичке вечери, научна и образовна предавања. Прво село успешно је одржано 10. јануара 1900. године и настављено је даље одржавање и у наредним годинама у право на тим дешавањима народ је могао да чује доста корисне здравствене, научне савете применљиве за свакодневни живот [1].

Читаоница се може рећи да је формирала нове образованије и хуманије генерације, велики значај јој се придаје за подизање свести везано за образовање жена. Многе жене у то време заслуге за своје образовање могу преписати баш Српској читаоници Девојачкој [1].

Почетком 1905. године, водило се и следеће питање: “Могу ли и женскиње бити редовни чланови Читаонице”. Тиме се може рећи да је она прва институција где се доводи у питање права мушкараца и жена и њихова једнакост. Те године у јануару основана је женска српска читаоница, са скромном колекцијом од 300 књига. Женске чланице читаонице посећивале су народна села где су се одржавали забавно поучни програми. Такође у тешким историјским временима села су имала и хуманитарни карактер [1].

Читаоница није имала само локалан утицај на становништво, већ њено деловање постаје пример за оснивање читаоница у осталим мањим места и селима.

2.2. Градска Библиотека-данашњи облик читаонице

Градска библиотека је друга по величини јавна библиотека позајмног типа у земљи. Садашњу форму има од 1958. године. Мрежа огранака је распрострањена целим градом и приградским насељима, док је централна зграда у старом језгру града, на адреси Дунавској бр. 1, задужбинском здању српских добротвора Анке и Арсе Пајевића. Слика 1. приказује поменућу адресу почетком 1900-тих година. Укупан број огранака је 26 у граду и приградским насељима.

Главни објекат има: Одељење за одрасле кориснике „Ђура Даничић”, Дечје одељење, Информационо-реферални центар са читаоном, стручне библиотечке службе, управу и пратеће службе. Доступно је око 580.000 књига, више десетина наслова штампе и 312 примерака старе и ретке књиге. Прометност је таква да се сваке године упише преко 20.000 корисника. Одржавају се бројне програмске активности, радионце, изложбе, предавања која окупљају велики број грађана [3].

Слика 1. Дунавска улица број 1, 1906-1909 године [4]

3. ЈАВНА НАМЕНА БИБЛИОТЕКЕ-ЧИТАОНИЦЕ

Јавне библиотеке, читаонице имају посебан значај у градском животу она су место социјализације и културних дешавања у граду. Прилагођене су за одвијање вишеструких активности и пракси, те сусрети у њима могу бити различитог карактера, интимности и периода.

Библиотеке с обзиром да су отворене јавности омогућавају групама и појединцима из различитих слојева друштва прилику да проводе време заједно [5]. Што се тиче самог дизајна и архитектонског плана библиотека треба да буде јасно видљиво организован простор за сналажење.

Читаоница за децу и омладину узимају савремене праксе педагога и теорије који сматрају да простор за учење самим тим и читање мора имати флуидност, да не треба бити пасивног карактера, стриктно везивајући кориснике за једно место нити их груписати тако да немају визуални контакт са осталим корисницима. Као резултат добија се динамичан креативан простор пун интеракција и продуктивности [6]. Креирање простора за игру, отворен слободан простор склон трансформацији за активности као што су бојење, смишљање и одржавање представа, приредби и специјалан простор за бебе и млађу децу са стазама за пузање и сензорним мобилијаром [7].

Јавне библиотеке имају и граде посебну везу са својом заједницом, корисници простора се осећају довољно опуштено и пријатно да истовремено учествују у свакодневним дешавањима у поменутој институције као и организовању додатних програма.

Догађаји који се одвијају у библиотекама може бити различитих капацитета, од малих састанака за пар особа па до већих као што су концерти, јавне трибине, промоције књига и слично. Што се тиче самог дизајна објекта он је доживео такође знатне измене, данашње читаонице и библиотеке су прозрочне грађевине са отвореним слободним простором који не ограничава кориснике нити их стриктно дели према одређеним калупима [8]. Слика 2. у кратким јасним цртама приказује временски ток развоја библиотека.

Time period	Daylight	Ventilation
18 th century	Natural light, shallow plan	Natural ventilation, perimeter windows
19 th century	Natural light, roof-lit deep plan	Natural ventilation, perimeter & roof cross-ventil
20 th century	Artificial light, deep plan	Air-conditioning & mechanical ventilation
21 st century	Natural light, roof-lit, light-shelves	Nat vent, mixed-mode, solar chimneys

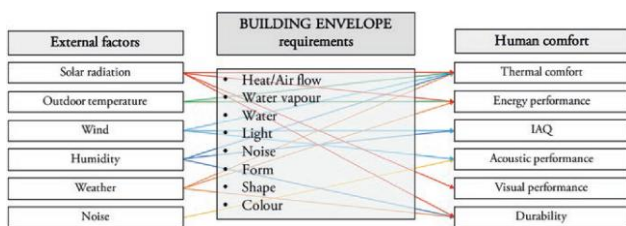
Слика 2. Нове стратегије дизајна библиотека [8]

4. ЗЕЛЕНА САМООДРЖИВА ПАМЕТНА РЕШЕЊА У АРХИТЕКТУРИ

Велики проблем за целокупно друштво на планети, који се мора адресирати и решити су свакако климатске промене. Пројектовање на бази природних решења су према Међународној унији за заштиту природе IUCN (2020) сматрана као : “actions to protect, sustainably manage and restore natural or modified ecosystems that address societal challenges effectively and adaptively” [9].

Добро испланиран урбани простор мора функционисати и бити отпоран на било какве изненадне ситуације које су због климатских промена постале нажалост полако део свакодневнице а у будућности ће бити вероватно још чешће. Велике покривене, поплочане, површине у градовима повећавају топлопу стварајући ефекат градског топлотног острва. Увођењем веће количине зеленила у центре града смањило би овај ефекат и учинио отворени простор пријатним за боравак. Сакупљањем и складиштењем кишнице у изграђеним деловима града се смањује ризик од катастрофалних поплава а уједно се може користити за наводњавање биљака у летњем сушном периоду. Други смер у којем ће се пројектовати будуће зграде а иде под руку са поменутих првим приступом озелењавања су Паметне зграде. Оне имају аутоматизоване процесе који контролишу грејање, вентилација, климатизација, осветљење, безбедност [10]. Слика 3. приказује везу утицаја околине, климе на дизајн и решења приликом пројектовања [11]. Примарна њихова функција је

свакако обезбеђивање комфора својим корисницима али уједно оно доноси рационализовану организацију утрошка енергије и целокуплог процеса одржавања једне зграде.

Слика 3. Однос између спољашњих фактора и комфора [10]

5. ПРОЈЕКАТ

У жељи за пројектовањем јавног затвореног простора који би представљао место окупљања заједнице, културно „уточиште“ током целе године, хладних и топлих дана јавила се идеја о градској библиотеци која би одала почаст постојећој градској библиотеци која има дугу историју и изузетан значај за културу и друштво у Новом Саду.

Истовремено израдити објекат који би представио савремено коришћење и технологије које библиотека може да пружи. Проучавањем историје поменуте институције, чињеница да се пре звала градска читаоница и главном идејом о јавном месту у коме се борави не би ли се корисници обогатили културолошки, довело је до стављања акцента у раду на простор за читање и другим интерактивним активностима а не толико на само пасивној позајмици књига. Хтело се избећи да читалац буде затворен у четири зида без контакта са околином и спољашњим светом већ пружање везе са природом и могућност боравка и читања напољу на зеленим терасама.

5.1. Локација

Од самог старта локација која се најбоље уклапала у контекст отворено-затвореног простора као и физичкој близине постојеће градске библиотеке јесте трг Републике. На којем се естетика околних зграда и фасада не може баш похвалити. Уз то се увек узимала у обзир и позната тврдња да већина тргова је ограничена неким објектима од јавног значаја и намене. Што се за овај конкретан случај не може рећи осим рибље пијаце која је у близин али нема просторно јединство са тргом.

5.2. Корисници

Што се тиче програма и корисницима сматра се с обзиром да Нови Сад као Универзитетски град има адекватне просторе за учење и читање студената, а да исту срећу немају деца, омладина која иде у школи као ни грађани трећег доба те да се тој групацији овим пројектом обогати друштвено-културни живот наравно уз отвореност и за све остале кориснике. Прави се простор који се чешће и фреквентније користи јер изабрана група углавном долази у већем броју типа породично код програма за малу децу и омладину али исто тако већа посећеност се постиже и

чињеницом да пензионери имају највише слободног времена и могућност максималног коришћења простора и оно што оно пружа.

5.3. Форма и материјализација

Иако изабрана локација има своје наведене квалитете она има и своје недостатке који су били изазов али и забавни део приликом пројектовања. Наиме пошто објекат има само две слободне фасаде притом имајући у виду потребе за природим осветљењем и проветрености простора, дошло се до решења смицања волумена објекта стварајући терасе „зелена дворишта“ која поред своје првобитне намене пружања осветљења обезбеђују и извођење различитих активности и читања током лепих дана у току године. Друга ставка је да се зграда налази уз објекте са пасажним пролазима и требало би се обезбедити циркулација у нивоу приземља како се не би прекинуо континуитет између Дунавске улице и трга Републике. Бирани су само одрживи материјали за фасаду као што су плоче од теракоте ребрасте структуре у две нијансе. Друга два сегмента су од дрвене фасаде, а трећа два од бакарних и металних плоча. Због утрошка енергије, њихових footprint-ова и чињеницом да еколошки не загађују а привлачног су изгледа су бирани ови природни материјали.

Свакако један од битних елемената зграде је зеленило. Биљке су уклопљене у дати простор и задовољавају сва чула корисника. Идеја враћања зеленила у изграђене делове центра града, некада називан зелени град Нови Сад данас нажалост великом изградњом и неразвијеношћу о зеленим површинама има све мање и мање. Резултат тога је мањак присуства разноликости врста биљака и животиња, повећано загревање и других последица након климатских катастрофа, као на пример поплава, које су све чешће. „Улаз“ зеленила у објекат и попуњавање отвореним површинама обогатује естетику простора и истовремено даје контакт са природом, улепшава боравак корисницима. Биљке су биране према величини места која заузимају, као и бенефита који пружају. Што се тиче организације простора поједностављено изгледа овако:

По- техничке просторије, складишта, архива, ИТ опрема

Пр-улазни простор, дечија читаоница са пропратним садржајем

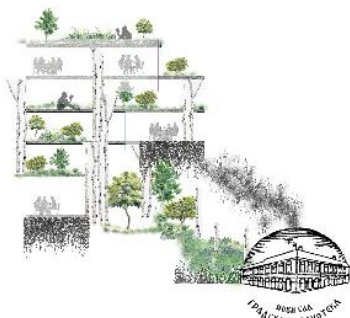
Спрат I -дечија читаоница, канцеларије, простор за запослене

Спрат II-читаноца за омладину, дигитални део, канцеларије, остава

Спрат III-мултифункционалан простор за културу и догађаје, креативни лаб, канцеларије

Спрат IV-главна читаоница за одрасле и сениоре, канцеларија

Спрат V-кровна тераса, мини кафе бар

Слика 4. Колаж концепта

5.4. Концепт

Паметна зелена коцка је „склапање“ простора са одређеном програмском организацијом у једну целину од културног значаја која треба да слави креативност, разноликост и образовање. Затим отворити и разложити коцку тако да се виде сегменти између којих продира зеленило потребно за већи угођај, природно осветљење и свеж ваздух.

Слика 5. Просторни приказ северне фасаде нове читаонице

Слика 6. Просторни приказ улазног дела нове читаонице

6. ЗАКЉУЧАК

Објект одише новим духом, од простора за читање у затвореном и отвореном простору па до организовање разних друштвено битних програма. Оно окупља људе својим дешавањима, јача осећај заједнице и пружа нови поглед на то како проводимо време у читању и генерално у јавном простору. Као место које освешћује људе о прошлости, тренутним дешавањима и погледима на будућност. Градећи бољу средину за будуће генерације логично је било користити за дизајн

природне материјале, имати самоодржива решења и ценити природу и живи свет у жељи обнове истог. Читаоница не мора бити само пасивна, као што смо видели током историје она би требала бити покретач једног хуманог урбаног културног живота грађана.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] <https://www.kcns.org.rs/agora/srpskacitaonica-gradska-biblioteka-u-novom-sadu/> (приступљено у августу 2025.)
- [2] Мелхиор Ердужели, “Историја Новог Сада”, Кис А. Пајевица, Општинство слоб. Кр. Варош Новог Сада, 1894.
- [3] <https://www.gbns.rs/o-nama/o-biblioteci> (приступљено у августу 2025.)
- [4] <https://ns.in.rs/dunavska/> (приступљено у августу 2025.)
- [5] Melike Peterson, “Public Libraries and Spaces of Micro Connection in the Intercultural City”, Central and Eastern European Migration Review, 12 April 2023.
- [6] H. Thomas Hickerson, Joan K. Lippincot, and Leonora Crema, “DESIGNING LIBRARIES FOR THE 21ST CENTURY”, Association of College and Research Libraries A division of the American Library Association Chicago, Illinois 2022.
- [7] Nolan Lushington, “Libraries Designed for Kids”, Neal-Schuman Publishers, Inc. 100 William St., Suite New York, 2004.
- [8] Ken Worpole, “Contemporary Library Architecture”, Routledge 711 Third Avenue, New York, NY, 2013.
- [9] Steffen Lehmann, “Nature in the Urban Context: Renaturalisation as an Important Dimension of Urban Resilience and Planning”, University of Nevada, Las Vegas, 1-18-2021.
- [10] Valentina Frighi, “Smart Architecture: A Sustainable Approach for Transparent Building Components Design”, Springer Nature, Ferrara, Italy, 2021.
- [11] Manuel Mazzara, Ilya Afanasyev, Smruti R. Sarangi, Salvatore Distefano, Vivek Kumar., “A Reference Architecture for Smart and Software-defined Buildings”, Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc., Washington, United States, June 2019.

Кратка биографија:

Јелена Благојевић рођен је у Новом Саду 1992. год. Мастер рад на Факултету техничких наука из области Савремене теорије и технологије у архитектури –Нова Зелена Читаоница у Новом Саду 2025.год.

Контакт: jeleblago@gmail.com